

Missionizing on the Edge: Religion and Power in the Jesuit Missions of Spanish Amazonia

Lopes de Carvalho, Francismar Alex

Brill: Leiden Boston, 2023

Vol. 37 Jesuit Studies

XI + 376 sider

Anmeldtd av Arne Helge Teigen

Missionizing on the Edge: Religion and Power in the Jesuit Missions of Spanish Amazonia er en grundig og omfattende studie av ulike aspekter ved jesuittmisjonene i Amazonasområdet i tidsrommet 1682 frem til 1767. I løpet av denne perioden etablerte jesuittene en rekke misjonsentre for å kristianisere Maina-stammene i den vestlige Amazonas-regionen, områder som nå ligger i Nord-Peru og Ecuador. Jesuittmisjonærene etterlot seg et omfattende skriftlig materiale som meddeler kunnskap om deres virksomhet. Dette kildematerialet består av brev, kart, dagbøker, katekismer etc., og befinner seg nå i arkivene til Jesuittenes selskap i Roma, Quito og i "Archivo General de Indias" i Sevilla. Det er dette materialet som danner grunnlaget for den undersøkelsen som Lopes de Carvalho publiserer i "Missionizing on the Edge". Lopes de Carvalho påpeker at det ikke foreligger tekster skrevet av urbefolkningen selv. Han argumenterer imidlertid for at stammefolkenes erfaringer, religion etc. i noen grad kan leses ut av misjonærenes fremstillinger av sin virksomhet. Dette preger hans bruk av kildematerialet, og de funn og konklusjoner han kommer frem til.

Undersøkelsen sikter på å vise hvordan jesuittenes misjonsvirksomhet på den ene siden ble tilpasset den mangfoldige kulturen de beveget seg inn i, og på den annen side også ble påvirket av forholdet til nybyggere og representanter for den spanske kronen og kolonimakt. I sin misjonsvirksomhet kom ikke jesuittene alene, men sammen med den spanske kolonimakten, nybyggere, skattejegere og militære representanter for den spanske tronen. Jesuittmisjonen ble derfor innlemmet i kolonialiseringen av Amazonområdene, og må forstås i henhold til dette. Bokens hovedintensjon er å bidra til forståelse av hvordan de innfødte i Amazonasområdene reagerte og ble påvirket av de metoder og fremgangsmåter som jesuittene benyttet seg av i den konteksten som her er antydnet.

Med tanke på overordnet problemstilling er bokens åtte kapitler hensiktsmessig strukturert. Hvert kapittel starter med en grundig introduksjon som forklarer problemstilling og begrunner kildematerialet som benyttes. Alle kapitler fremstår som svært grundige og nøkterne nærstudier av kildene. De avsluttes med pregnante sammendrag der funn og forklaringer på disse tydeliggjøres. Boken fremstår dermed som svært etterrettelig. Den er oversiktlig og lett å manøvrere i. Analyser og vurderinger er ikke preget av overordnede historiefilosofiske eller sosiopolitiske perspektiver, men av

sterk hermeneutisk bevissthet. Hensikten er å undersøke og formidle kunnskap om de mange kompliserte aspektene ved jesuitt-misjonens virksomhet i denne tiden. Dette lykkes forfatteren etter min mening svært godt med.

I det første kapittelet undersøkes jesuittmisjonærenes beskrivelser av amazonas-urfolk. Disse formidles for eksempel i henvendelser til spanske myndigheter om økonomisk bistand. Lopes de Carvalho påpeker at dette kildematerialet preges av forfatterens intensjoner og adressater og derfor ikke er entydig. Han konkluderer med at kolonister og misjonærer unyansert kategoriserte urbefolkningen i Amazon-områdene i to hovedgrupper, henholdsvis som «venner» eller «barbarer». Stammer som var preget av en viss struktur, som brukte klær og hadde høvding-ledelse ble kategorisert som «venner», mens andre som var preget av nomadekultur og tilsvarende livsstil ble klassifisert som «barbarer». Forfatteren konkluderer med at disse beskrivelsene er styrt og preget av kolonistene og prestenes agendaer, som for eksempel å bruke naturbefolkningen som arbeidskraft i kolonimaktens interesser.

I kapittel to undersøkes jesuittenes oppfatninger om at urbefolkningen var demonisert. Det konkluderes blant annet med at Jesuittene forstod sin misjonsvirksomhet som en kamp der urbefolkningen skulle frigjøres fra demoner og dyrkelse av Satan. Lopes de Carvalho antar at misjonærenes tolkninger av stammefolkenes riter og religiøse aktiviteter er bestemt av deres egen teologi og demonologi. Kapittel tre og fire undersøker konsekvensene av at jesuittmisjonen var knyttet til kolonimaktens militære ekspedisjoner og mål. Hensikten med disse fremstøtene var å urbanisere urfolket i bestemte områder ved tvang eller overtalelse. Undersøkelsen avdekker hvordan dette førte til motsetninger og rivalisering i urbefolkningen, og til vanskeligheter i selve misjonsvirksomheten. Jesuittmisjonærene kom i finansielle vanskeligheter og ble i flere henseender avhengige av urbefolkningen.

Kapittel fem retter oppmerksomheten mot problemene som fulgte av at både spanske og portugisiske myndigheter hadde interesser i det vestlige Amazonas. Urbefolkningen ble trukket inn i de militære og politiske spenningene som fulgte, og jesuittmisjonen ble en del av den utviklingen som fulgte. Fra kolonimaktens side ble det forutsatt at urfolks omvendelse til kristendommen også innebar at de ble underlagt spanske myndigheter. Fremstillingen gir grundige innblikk i hvordan urbefolkningen kom i spenningsforhold til den spanske og portugisiske kolonimakt, og dermed også deres misjonsvirksomhet.

I kapittel seks dreies fokus over på hvordan jesuitt-misjonærene gikk frem for å undervise urbefolkning som ble omvendt til den kristne tro. På grunn av manglende materielle og økonomiske ressurser, måtte jesuittene støtte seg på innfødte kristne. Disse ble opplært som kateketer, til å assistere i gudstjenesten, og til å bidra som musikere. De to siste kapitlene undersøker hvordan den kristianiserte urbefolkningen utviklet trosoppfatninger som i flere henseender divergerte fra den teologien som misjonærene formidlet. Dette forklares blant annet med at katekismer ble oversatt

eller skrevet på lokale stammespråk. Kulturelt og religiøst etablert meningsinnhold i urbefolkningens eget språk smittet over og preget urbefolkningens forståelse, for eksempel av dåp, skriftemål og ekteskap.

Boken fremstår som et meget imponerende arbeid. Det leveres ny og interessant kunnskap om jesuittmisjonens arbeid i Amazonas, basert på grundige analyser av et meget bredt kildemateriale.